

Dynamika vztahu námětu, výtvarných postupů a úkolu

Monika Plíhalová

V plánování vyučovací jednotky výtvarné výchovy hraje důležitou roli výběr vhodného námětu a formulace výtvarného úkolu a volba adekvátních výtvarných vyjadřovacích prostředků.

Námět

„Motivovanost žáků pro řešení úkolů ve výtvarné výchově účinně podporuje zajímavě zvolený **námět**. Je jakýmsi inspiračním prvkem obsahu, který může mít dvě stejně důležité „podoby“: název motivační a popisný. Motivační název má učinit výtvarný úkol pro žáky přitažlivý, povzbudit jejich zájem, zvědavost. Může být např. poetický, humorný, tajuplný, nezvyklý apod. Popisný název by měl naznačovat, sdělovat, „o co v úkolu jde“ (Hazuková, 1994).“ Námět vychází z autentických situací, prožitků a zkušeností dítěte, z jejich představ o skutečnosti a jejich fantazijních přeměnách (Hazuková, 2011).

Příklady námětu:

Zážitky pro všech pět smyslů

Havrani

Mutant

Co skrýváme před světem

Krajina domova

Pozor, šašek!

Kouzelná rybka

Kamarádi

Výtvarná práce žáka (chlapec, 7 let) na námět „LED“.

Výtvarný úkol

Výtvarný úkol je dalším z prostředků naplňování vzdělávacích cílů a obsahů ve výtvarné výchově. „Cíle a úkoly spolu těsně souvisejí. Cíle ukazují na žádoucí změny ve schopnostech dětí, které mají být dlouhodobě uskutečňovány. Pro jejich postupné dosahování a „průběžné hodnocení“ je třeba vytvořit systém „kroků a krůčků“ a výtvarné učivo v nich konkretizovat. A právě tento požadavek výtvarný úkol splňuje. Chápeme jej jako vybraný a pro výtvarnou činnost s určitou skupinou dětí pedagogicky promyšlený „kousek učiva“ směřující k žádoucímu cíli (Hazuková, 2011).“

Pro formulaci výtvarného úkolu je vhodné využívat tzv. aktivní slovesa. Jejich příklady řazené přehledně dle typů výtvarných činností lze nalézt v následujícím výčtu (Hazuková, 2011):

Výtvarné vnímání: vnímat, pozorovat, vyhledat, objevit, srovnat, porovnat, vybrat, rozpoznat, posoudit, zhodnotit

Příklad formulovaného výtvarného úkolu: *„Pozorovat dvě výtvarná díla a vybrat to, ve kterém je více světla.“*

Výtvarná imaginace: představit si, rozluštit, domyslet, vymyslet, objevit

Příklad formulovaného výtvarného úkolu: *„Vymyslet, jakým způsobem se Anička, která trhá ve známé písničce jablíčka, na ta jablíčka dostane.“*

Výtvarná tvorba: objevit, vyzkoušet, ověřit, nalézt, zobrazit, vyjádřit výtvarnými prostředky, vyprávět, zachytit, vylíčit, charakterizovat, ozvláštnit, dekorovat, dotvořit

Příklad formulovaného výtvarného úkolu: *„Nakreslit, jak se u vás večer chodí do „Hajan“. Vymodelovat, jak to vypadalo, když vás maminka chovala.“*

Komunikace: pojmenovat, nazvat, sdělit, popsat, líčit, vyprávět, vysvětlit, komentovat

Příklad formulovaného výtvarného úkolu: *„Vylíčit slovy, co je na obrázku namalováno.“*

Prostorová tvorba žáků 1. ročníku gymnázia na námět „MUTANT“. Žáci reagovali na **zadání výtvarného úkolu**: „Vytvoř prostorový objekt na téma „mutant“. Snaž se co nejlépe využít materiálu, který máš k dispozici. Tvůj objekt je komentářem k bizarní podobě některých prodávaných hraček, či ke katastrofické vizi světa, která je ve společnosti všudypřítomná. Máš příležitost odlehčit zvolené téma, užít si černého humoru, vnést do tvorby absurditu, vtip i nadsázku.“

Výtvarné vyjadřovací prostředky

Výběr námětu a výtvarného úkolu doprovází v neposlední řadě také výběr adekvátních výtvarných vyjadřovacích prostředků.

„Jako výtvarné prostředky lze označovat soubor všech speciálních materiálních i nemateriálních prostředků, s nimiž pracujeme při výtvarné tvorbě, výtvarných představách i fantazii, výtvarném vnímání a komunikaci o výtvarných jevech. (...) Jejich znalost a dovednost zacházet s nimi, tzn. i schopnost jejich vhodného výběru, je nezbytnou součástí „učiva“ výtvarné výchovy, ale nikoli ve smyslu „řemesla“, ale i náhledu na tvorbu sdělení výtvarnou tvorbou a jejich interpretaci (Hazuková, 2011).“

Výtvarné výrazové (vyjadřovací) prostředky jsou základními stavebními články výtvarné formy (Bláha, Slavík, 1997). Jejich objasnění je důležité nejen pro hledání cesty k výtvarnému výrazu, ale také pro usnadnění komunikace o uměleckém díle či vlastní výtvarné tvorbě.

H. Hazuková nabízí pro účely preprimárního vzdělávání ve výtvarné výchově přehled výtvarných prostředků, které člení do následujících skupin:

- **Prvky (elementy) výtvarné řeči:** bod, linie, barva, plocha, prostor, hmota, objem, světlo, struktura, prostor aj.¹
- **Vztahy mezi elementy:** symetrie, asymetrie, rytmus, kontrast, harmonie, proporcionalita, dynamičnost, staticčnost, labilita, stabilita aj.
- **Výtvarné symboly:** významy, které divák odhaluje ve výtvarných formách a které jsou závislé na obraznosti, představivosti a fantazii tvůrce i diváka
- **Procesy tvorby (způsoby transformace skutečnosti):** napodobení, náznak, nadsázka, zjednodušení, idealizace, parafráze, stylizace, personifikace aj.
- **Materiálně-technické prostředky realizace:** výtvarné techniky (malba, kresba, otiskování, modelování, konstruování, lepení aj.), výtvarné instrumenty (tužka, štětec, rydlo, špachtle, suché pastely aj.), výtvarné materiály (papír, textil, barviva, sochařská hlína aj.)

Na tomto místě je nutné poznamenat, že výčet výtvarných prostředků může být v kontextu současného umění značně zavádějící. Výrazové prostředky prodělaly v průběhu staletí výrazné změny. Tradiční materiály byly z části nahrazeny novými, do hry vstoupily také nové technologie a média. „Výtvarno“ navázalo spolupráci s ostatními výrazovými prostředky, hranice mezi jednotlivými žánry a druhy umění se stále více rozpouštějí. Proměnám současného umění, jež se zanechalo výrazný otisk také v aktuálním pojetí výtvarného vyučování, bude proto věnováno další téma tohoto kurzu (viz „Tradice a současnost výtvarného umění“).

¹ V oficiálních kurikulárních dokumentech (Rámcové vzdělávací plány pro různé stupně vzdělávání) se setkáváme spíše označením „prvky vizuálně obrazného vyjádření“.

Zdroje

BALEKA, Jan. Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika). Praha: Academia, 1997. ISBN 978-80-200-1909-7.

BLÁHA, Jaroslav a Jan SLAVÍK. *Průvodce výtvarným uměním*. 2. vyd. Úvaly: Albra, redakce SPL-Práce, 2007, 126 s. Pomocné knihy pro učitele a žáky (Albra, redakce SPL - Práce). ISBN 978-807-3610-388.

HAZUKOVÁ, Helena a Pavel ŠAMŠULA. 2005. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-237-7.

HAZUKOVÁ, Helena. Příprava učitele na rozhodování ve výtvarné výchově I. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1994.

HAZUKOVÁ, Helena. Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání. Praha: Raabe, 2011. Nahlížet - nacházet. ISBN 978-80-87553-30-5.